

ภาพชีวิตจาก วรรณคดี: แต่งองค์ ทรงเครื่อง สุมาลย์ โทมัส *

บทนำ

แม้ว่าวรรณคดีจะเกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้ประพันธ์ แต่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวรรณคดีก็ได้สะท้อนภาพของชีวิตในสังคมของผู้เขียนออกมาด้วยเช่นกัน ภาพสะท้อนนี้จะมีหลายด้าน อาทิเช่น อาหารการกิน อาชีพ การคมนาคม รวมถึงประเพณีต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งได้แก่ ประเพณีในการแต่งงาน และงานมงคลต่าง ๆ รวมทั้งการเฉลิมฉลองในวาระต่าง ๆ นอกจากนั้นยังนิยมบรรยายให้เห็นภาพการแต่งกายของตัวละครในท้องเรื่อง ในโอกาสต่าง ๆ อย่างละเอียด ภาพการแต่งกายที่บรรยายถึงในวรรณคดีต่าง ๆ เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกาย ของผู้คนในยุคสมัยของผู้เขียน และเป็นการแต่งกายของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งมีลักษณะการแต่งกายแตกต่างกันไป

ในวรรณคดีส่วนใหญ่ผู้เขียนมักบรรยายจากการแต่งตัวของตัวละครเด่น ๆ ในเรื่องอย่างละเอียดละออ ตัวละครเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ รวมทั้งขุนนางผู้ใหญ่ เพราะวรรณคดีไทยส่วนใหญ่เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ดังนั้นภาพการแต่งกายที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ จึงเป็นภาพการแต่งองค์ทรงเครื่องของเจ้านายในวาระต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่านอกจากจะให้ภาพลักษณะการแต่งกาย และลักษณะของผ้าแพรพรรณ ตั้งแต่ชนิดของผ้า สีสรร และลวดลายอย่างละเอียดแล้วยังทำให้ทราบอีกด้วยว่า ผ้าแต่ละชนิดมีสีสรร และลวดลายอย่างไรบ้าง และผ้าชนิดใดใช้สำหรับบุคคลระดับใด นิยมใช้ในโอกาสใด เพราะมีผ้าบางชนิดที่จะใช้ในโอกาสพิเศษเฉพาะอย่าง มิได้ใช้ในโอกาสปกติธรรมดา เช่น ผ้าเขียนทองนี้ใช้ได้เฉพาะพระมหากษัตริย์ ซึ่งนิยมทรงในงานพระราชพิธีสำคัญเท่านั้น ดังนั้นเป็นต้นและพบว่าผ้าหลายชนิดที่มีกล่าวถึงในวรรณคดีเป็นผ้าโบราณที่หาได้ยากในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาถึงลักษณะและวิธีใช้ผ้าเหล่านี้

ผ้าที่พบในภาพบรรยายการแต่งกายของตัวละครในวรรณคดีไทยมีหลายชนิดพอจะรวบรวมมากล่าวถึงได้ดังนี้

ผ้าภาษาหรือกาสา

สำหรับผ้าชนิดนี้เป็นผ้าโบราณที่หาได้ยาก ฉะนั้นการให้คำอธิบายถึงผ้าชนิดนี้ จึงต้องพิจารณาจากคำอธิบายของผู้รู้ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวไว้ว่า “ คำว่าภาษานั้น แปลว่า ผ้าเนื้อหยาบ คือ ผ้าทอในเมืองไทย เพราะของไทยเราทำด้ายให้เส้นเล็กไม่เป็น ”¹ นอกจากนั้นยังพบว่ามีการกล่าวถึงไว้ในหนังสือเก่า เช่น “ ผืนว่าห่มผ้าภาษา คลัง ถวายผ้าภาษา ” บางครั้งพบว่าเขียนเป็นกาสะเยกมี คำว่าภาษาน่าจะเป็นคำเดียวกับกาสา คำนี้ในภาษามลายูแปลว่าหยาบ และมักประกอบเข้ากับคำว่าผ้า ในภาษาทมิฬมีคำว่ากาสามัลซึ่งแปลว่าผ้าดิบ²

ในวรรณคดีเรื่องราชาธิราชมีการกล่าวถึงผ้าชนิดนี้ว่านิยมนำใช้เป็นเครื่องบรรณาการ ดังปรากฏในตอนพระเจ้าช้างเผือก ให้แต่งกำมะหยี่ สักหลาดผ้าเขียนภาษา และผ้าตารางยกเป็นตัวนาค ส่งไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่³ เป็นต้น

ผ้ากำพลหรือรัตนกำพล

ผ้ากำพลเป็นผ้าที่ทำขึ้นจากขนสัตว์ นิยมว่าชนิดที่เป็นสีแดงเป็นอย่างเอก เรียกว่าผ้ารัตนกำพล ซึ่งก็หมายถึงผ้าขนสัตว์สีแดง ผ้าชนิดนี้ในภาษาอังกฤษเรียกว่า แคชเมียร์ซอล ผลิตในยุโรปโดยทำเลียนแบบผ้าสาณ ซึ่งเป็นผ้าจากเปอร์เซีย มีชื่อเรียกในภาษาเปอร์เซียว่า shal ซึ่งเป็นผ้าทอด้วยขนอูฐปนไหม มีศิลปะในการทอสูงมาก เนื้อผ้าบางเบาสามารถดึงผ้าทั้งผืนให้ลดรูปหรือห่อหุ้มเล็ก ๆ ได้ ฝรั่งนิยมเรียกกันว่า shawl นิยมใช้เป็นผ้าคลุมกาย เข้าใจว่ามีใช้ในประเทศไทยมานานแล้ว ดังกล่าวไว้ในเพลงยาวพระยามหาเทพพานว่า

“ นุ่งปมเขมรไหมวิไลเหลือ สวมเสื้อประทานห่มสาณขาว ”

ผ้ารัตนกำพลนี้ใช้เป็นผ้าคาดเอวเหมือนผ้ารัดประคต ในอินเดียนิยมนำเป็นผ้าคาดเอวสำหรับเครื่องแต่งกายในงานพิธีเช่นเดียวกับชุดพระราชทานของไทยในปัจจุบัน ดังปรากฏในโคลงนิราศหริภุญชัย โคลงที่ 131 ซึ่งชำระโดย ดร. ประเสริฐ ณ นคร ดังนี้

1 นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **บันทึกความรู้** เล่ม 1 (พระนคร : สมาคมสังคมนาการแห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 52.

2. นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **บันทึกความรู้**, หน้า 47.

3. พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. **ราชาธิราช** (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), หน้า

ภมุกควัค้อมก่ง	เกาทัน
เองอ่อนกำพลัน	รวบรัง
กทลิลดาวัลลี	ลมเพิก เพียวแซ
เพิงแพ่งพลับเต้าตั้ง	แต่งตั้งผายขจร ⁴

ผ้ารัตนกำพลนี้ถือเป็นเครื่องสำหรับราชาภิเษกของพระเจ้าแผ่นดิน อย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาของ 5 อย่างคือ พระมหามงกุฏ พระขรรค์ พระภูษารัตนกำพล พระเศวตฉัตร และเกือกทองประดับแก้ว

ตามประวัติผ้านี้มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะปรากฏอ้างถึงอยู่ในมโนห์ราคำภยตอนนางมโนห์ราฝากผ้ารัตนกำพลไว้กับฤๅษี เพื่อให้แก่พระสุธน ดังกลอนที่ว่า

“ ฝากยากับมนตร
ผ้ารัตนกำพล
ไว้ที่อาจารย์..... ”

ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส กล่าวถึงผ้าชนิดนี้ว่า “ ผ้ากำพล” ที่เขาเรียกแคชเมียร์ซอล เป็นของทำในยุโรป เลียนอย่างผ้าสำนแคชเมียร์ในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นที่นับถือของไทยเราแต่โบราณ แลฝรั่งกำลังตื่นมาก เป็นเหตุที่เนื้อนุ่มได้พบมีสีขาว ”

ผ้าชนิดนี้พบในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่นในเรื่อง พระอภัยมณีตอนนางสุวรรณมาลี ถวายผ้าแก่สินสมุทรที่บวชอยู่ว่า

“ จะบูชาผ้าตันกำพลรัต โขมพัดถลายทองอันผ่องใส
สร้อยเสมาปะวะหล้าแลกำไล โขมจะให้งามตามจันท..⁵

ผ้ากุศราข

ในพจนานุกรมกล่าวถึงผ้าชนิดนี้ว่า “ บุราณชนิดหนึ่งมีดอกคล้ายผ้าลายแต่มีดอกดวงเด่น เนื้อหยาบหนา ทนทาน คำว่ากุศราขหรือกุศราด คล้ายกับคำว่า

4. ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย** (พระนคร: สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 38.

5. สุนทรภู่, **พระอภัยมณี** พิมพ์ครั้งที่ 10 (พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2511) หน้า 175.

“ กุสสะราต ” อันเป็นชื่อเมืองในเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ะรอยสุนทรภู่จะได้รู้จักผ้าชนิดนี้ดี เมื่อสอบสวนดูปรากฏว่าผ้าชนิดนี้มาจากแคว้นคุชราต (Gujarat) ในประเทศอินเดีย เพราะคนไทยนิยมเรียกชื่อสิ่งของตามชื่อเมืองหรือแคว้นที่ส่งของมาขาย โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา นั้น ผ้าที่มาจากเมืองเทศ คือเมืองที่แขกเทศ (อิสลาม) อยู่ นั้น รวมเรียกว่า “ ผ้ากุสสะราต ” ทั้งสิ้น

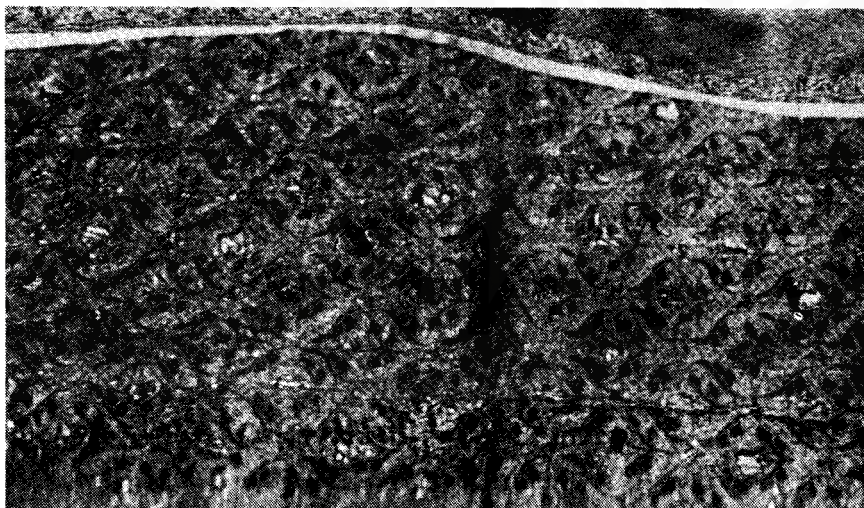
ผ้ากุสสะราตที่ปรากฏอยู่ใน “ พระคลังโน ” ซึ่งใช้เป็นผ้าห่ม และผ้าปูที่นอน แม้จะมีลวดลายงาม และสีดีแต่เนื้อหยาบ ผ้าสำหรับห่อคัมภีร์พระเทศน์ก็เคยปรากฏว่าใช้ผ้ากุสสะราตเหมือนกัน ลักษณะเป็นผ้าด้ายอย่างหนึ่ง คือ เอาฝ้ายมาตีเกลียวเป็นเส้นด้ายเสียก่อนแล้วจึงนำมาทอยกดอกเป็นผืนผ้า⁶ บางทีก็ใช้เป็นผ้าคาดพุงหรือห่ม

ในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อทรงพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองจึงให้เจ้าเงาะหรือพระสังข์ใช้ผ้ากุสสะราตครั้งอยู่กระโจมปลายนากับนางจันทา ทรงพระราชนิพนธ์ถึงลักษณะที่สร้างทำของเจ้าเงาะว่า

“แล้วแก้งหยิบตั้งบนเชิงกราน ควักข้าวสารมาใส่ก่อไฟหุง
คลี่ผ้ากุสสะราตออกคาดพุง กางมุ้งเสียให้ดีแต่หัววัน... ”

ผ้ากรองทอง

คือผ้าที่เอาเส้นลวดทองหรือไหมมาถักทอประกอบเรียกว่า “ ผ้ากรองทอง ” นิยมใช้ทำสไบมีชายตามร้านขายผ้าทั่วไป สมัยรัชกาลที่ 1-2 ตลาดผ้าต่าง ๆ อยู่ตามท้องน้ำลำคลองเนื่องจากการคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางที่สะดวกที่สุดในขณะนั้น

6. วิทย์ พิณคันเงิน, ประวัติศาสตร์ (พระนคร : คลังวิทยา, 2501), หน้า 1.

ผ้ากรองทองนี้เมื่อต้องการให้มีความงดงามเพิ่มมากขึ้น มักจะนำปิกแมลงทับ มาตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ เหมือนรูปใบไม้ แล้วนำมาปักลงไปในผ้ากรองทองในตำแหน่งที่จะให้เป็นลายใบไม้แล้วปักไหมสีสด ๆ ที่ตัดกับสีปิกแมลงทับลงไปเป็นระยะ ให้เหมาะกับลาย บางทีก็ปักด้วยด้ายทองเป็นลายก้านแย่ง

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อาทิเช่น พระอภัยมณี, อิเหนา, ขุนช้างขุนแผน และรามเกียรติ์ ฯลฯ

ในขุนช้างขุนแผนตอนขุนช้างแต่งตัวจะไปขอนางพิม กล่าวถึงผ้ากรองทองว่า

“.....ครั้นแล้วลูกออกมานอกห้อง หนึ่งยกห่มกรองทองเจิดฉาย
เรียกบัวเล็กเล็กเด็กผู้ชาย มากมายตามหลังสะพรingsมา..”⁷

ผ้าเข้มخاب

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวว่า กรมพระยาดำรงราชานุภาพเคยตรัสว่า เข้มخاب เป็นผ้าแขก⁸ เป็นผ้าที่ทอควบกับทองแล่งเป็นริ้ว ๆ ตามยาว คำนี้มาจากศัพท์เปอร์เซีย คือคำว่า กัมคาบ หรือ กัมควาบ (kamkhab, kamkhwab) บางทีก็ว่ากิมควาบ (kimkhwab) กล่าวว่าคำนี้แต่เดิมมาจากภาษาเปอร์เซีย กลางและอาหรับว่า กัมคา (kamkha) (เปอร์เซียก็ว่า กัมคา เหมือนกัน) หรือ กิมควา (kimkhwa) คำแรกหมายถึง damask silk of one colour (ผ้าไหมยกดอกสีเดียว) และคำหลังหมายถึง ผ้าไหมยกดอกหลายสี อนึ่งนักภาษายังได้อธิบายอีกว่า กัมควาบ แปลว่า ผืนน้อยหรือนอนน้อย กล่าวคือ กัม แปลว่า น้อย ควาบแปลว่านอนหรือผืน เป็นที่มาของชื่อผ้าสากและไหวสวบสาบเมื่อเคลื่อนไหวทำให้นอนไม่ค่อยหลับ⁹

ลักษณะการทอผ้าเข้มخابคือ การนำแผ่นเงินกาไหล่ทองมาแผ่บาง ๆ หุ้มเส้นไหมแล้วทอโดยให้ปริมาณไหมทองทอสลับกับเส้นไหมเท่า ๆ กัน เวลาทอยกดอกจะเห็นพื้นที่เท่า ๆ กับไหมทอง

ผ้าชนิดนี้ชาวแขกเทศนำเข้ามาจำหน่ายในสมัยอยุธยาตอนปลายและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเดิมใช้เป็นผ้าคาดเอว และตัดเสื้อผู้มีบรรดาศักดิ์ และยังเป็นผ้าที่จัดอยู่ในกลุ่มมงคลบรรณาการจากเจ้าเมืองประเทศราชด้วย

7. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, พิมพ์ครั้งที่ 12 (พระนคร: บรรณาการ, 2512), หน้า 123.

8. นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. สารานุกรมสมเด็จพระ (พระนคร: คลังวิทยา, 2499), หน้า 582.

9. ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย, หน้า 49.

ผ้าเช่มขาไหมที่มีลักษณะเป็นริ้ว ในริ้วมีลายสลัปลีอกทีหนึ่งเรียกว่าผ้ามัสรู ผ้าเช่มขาปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ได้แก่ ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ สังข์ทอง อิเหนา ฯลฯ

ในขุนช้างขุนแผนตอนพระพันวษาแต่งองค์จะประพาสป่า กล่าวถึงผ้าเช่มขาว่า

“....ทรงเครื่องต้นสำหรับประพาสไพร ตามพิชัยฤกษ์กำลังวัน
สนับเพลาเชิงนอนซ้อนกาย พระภูษาเช่มขาบริวทองคั้น..”¹⁰

ผ้าเขียนทอง

ผ้าชนิดนี้เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 2 เกิดจากการนำผ้าลายปกติมาเขียนเส้นทองตามขอบลาย ผ้าชนิดนี้มีข้อจำกัดในการใช้ คือใช้ได้เฉพาะพระมหากษัตริย์ลงมาถึงชั้นพระองค์เจ้าโดยกำเนิดเท่านั้น ผู้โดยสต่ำกว่านี้ถ้าใช้ถือเป็นผิด¹¹

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่างๆ ดังนี้ คือ ดาหลัง พระอภัยมณี อิเหนา ในเรื่องอิเหนาตอนเจ้าเมืองหมันทยาแต่งตัว พุดถึงผ้าเขียนทองว่า

“....ทรงสุคนธ์วรยรินกลั่นเกล้า สอดใส่สนับเพลาลายกระสัน
ทรงภูษาพื้นขาวเขียนสุวรรณ กรวยแสงสามชั้นบรรจงใจ...”¹²

ผ้าตาด

ตาดมาจากศัพท์สันสกฤต คือ ตาช (Tash) ซึ่งอาจแปลว่าแผ่นทองก็ได้และในคำพื้นๆ หมายถึง ไฟ¹³ ตามพจนานุกรม คือ “ผ้าชนิดหนึ่งทอด้วยไหมควบกับเงิน แล่งทองจำนวนเท่ากัน” ทองแล่งนี้หมายถึงแผ่นเงินกาไหล่ทองที่ตัดแล่งออกเป็นอย่างเดียวกับเส้นดอก แล้วนำมาทอสลักับไหมสีต่างๆ ถ้าเป็นไหมสีทองก็เรียกว่า “ตาดทอง” ลวดลายที่ทอมีลักษณะต่างๆ กันถ้ายกเป็นดอกสี่เหลี่ยม เรียกว่าตาดตาดักกะแตน

10. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า 21.

11. นริศรานุกุลดิวงค์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **บันทึกความรู้เล่ม 3**, หน้า 75.

12. พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2498), หน้า 52.

13. ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย**, หน้า 48.

ยกเป็นคชกริชเรียกว่า ตาดลายคชกริช (ลักษณะลายเป็นเส้นหยักคล้ายคลื่น) และถ้าปักหรือเขียนดอกทับลงไป เรียกว่า “ตาดระกำ” (“ระกำ” เป็นคำมลายู หมายถึงการเขียนลวดลาย หรือทำลวดลายบนผ้า ดังนั้นที่เรียกว่า “ระกำไหม” จึงหมายถึง “การทำลวดลายบนผ้าด้วยไหม” คือจะต้องปักด้วยเส้นไหม ถ้าเพียงแค่เขียนสีเป็นดอกดวงอย่างเดียวเรียกว่า “ตาดระกำ”) ส่วนตาดขาวคือการเอาเงินแล่งที่ไม่ได้กาไหลทองทอสลักกับไหมขาว แต่ภายหลังปรากฏว่า เงินแล่งนั้นไม่ใช่เงินแท้เป็นแผ่นทองแดงกาไหลเงินใช้ไปนาน ๆ ก็ดำ เรียกว่า “ตาดทองแดง” หรือ “ตาดเยอรมัน”

ผ้าตาดส่วนมากนิยมใช้เป็นผ้านางในทรงสะพัก ส่วนตาดทองแดง หรือตาดเยอรมันนั้นนิยมใช้ทำกลด (ร่ม) และเสื้อครุย ตลอดจนเครื่องประดับและอื่น ๆ

เมื่อมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดีเดินทางมาถึงนครวัด ครั้นถึงนางอันเป็นที่รักเมื่อได้เห็นต้นตาดว่า

“ ชอนกลั่นกลั่นแก้วชอน	นาสา เรียมฤา
ตาดว่าตาดพัสดรา	หนุ่มหน้า
สลาลิงเล่ห์ของสลา	นุชเทียม ถวายฤา
สวาดตั้งเรียมสวาดเจ้า	จากแล้วหลงครวญ

ผ้าตาดปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อาทิเช่น อิเหนา รามเกียรติ์ พระอภัยมณีและดาหลัง อย่างเช่น ในเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่ทหารที่ไปทัพที่ลังกาเตรียมตัวกลับบ้าน ต่างก็ซื้อผ้าผืนกลับบ้านด้วย

“...บ้างซื้อเครื่องเมืองฝรั่งดังหมายมาด ทั้งไหมดาดดัดลัดเข็มขัดชั้น...”¹⁴

ผ้าทูลพัสดร

เป็นผ้าที่ทอด้วยเปลือกไม้ เดิมทอขึ้นในสมัยพุทธกาล โดยท่านอาชีวกโกมารภัจจ์จอมแพทย์ทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระพุทธเจ้า

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่อง รามเกียรติ์ตอนสี่ดาคลอดพระลบนางฟ้าใช้ผ้าทูลพัสดรรองทารก

“....รองด้วยภูษาทูลพัสดร์ อันลัมผัสอุณอ่อนเฉลิมศรี”¹⁵

14. สุนทรภู่, **พระอภัยมณี**, หน้า 196.

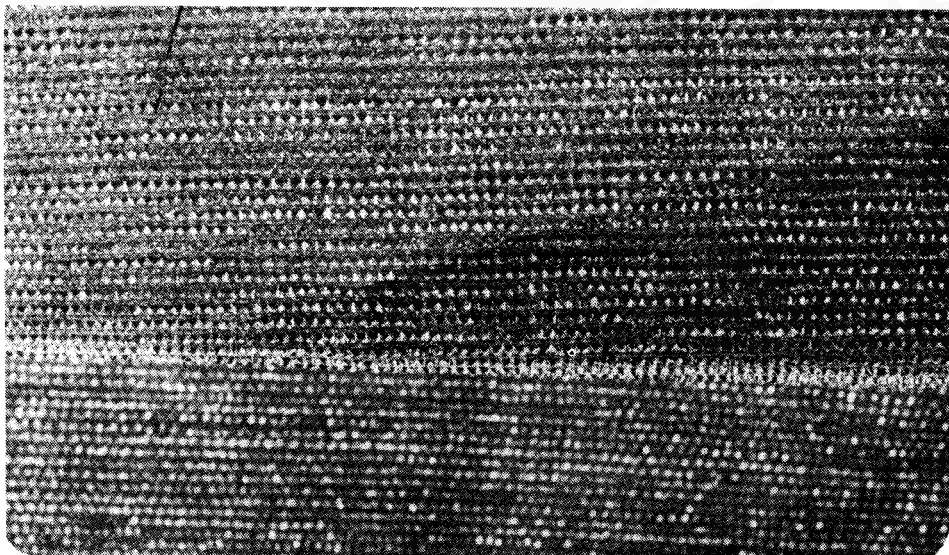
15. พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. **รามเกียรติ์**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2510) หน้า 1245.

ผ้าทอง

ผ้าทองทองอย่างดีและอย่างเลวนั้น นับกันว่าทอด้วยไหมทองที่ตะบิด ถ้าเป็นไหมทองมากตะบิดทองก็พันไหมชิดเห็นทองมาก จัดเป็นของดีราคาแพง ถ้าเป็นไหมทองน้อยตะบิดก็พันไหมห่าง เห็นทองน้อย เป็นของเลวราคาถูก ส่วนของดี จะต้องมิดตะบิดไหมทองมาก¹⁶

ผ้านมสาว

เป็นผ้าไหมมีทองแล่ง ทอเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่งห่างๆ แล้วเอาลวดเงินพับให้โปร่งแหลมคล้ายขนมเกียน ตรงด้วยทองแล่ง แลดูเป็นแสงพราวคล้ายประดับเพชร¹⁷

ผ้าปัตหล่า

ในพจนานุกรมกล่าวว่าคือ “ผ้าริ้ว” ทอด้วยไหมทับทองแล่ง มีเนื้อบาง คำว่า “ปัตหล่า” คงจะมาจากคำว่า “patola” หรือ “pattala” ซึ่งเป็นชื่อเมืองในอินเดียซึ่งมีชื่อเสียงในการทำแพรไหมชนิดหนึ่งเป็นอย่างผ้ากรองทอง ในเครื่องราชูปโภคก็ปรากฏคำว่า “ผ้ากรองทองริ้วปัตหล่า” และยังมีฉลองพระองค์ครุยปัตหล่าของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นฉลองพระองค์ครุยเก่าที่สุด ที่มีอยู่ใน

16. นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **บันทึกความรู้** หน้า 65.

17. เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

กรุงรัตนโกสินทร์แต่โบราณมีแต่ฉลองพระองค์ทำด้วยตาต ฉลองพระองค์ครุยบัณฑล่านั้น “ เป็นผ้าริ้วเขียวสลับขาวที่ริ้วเขียวนั้นเป็นริ้วทึบ ที่ริ้วทองเป็นริ้วโปร่งทองโดยซีกไหมเขียวชิดกันซีกไหมทองห่างกัน ” ฉลองพระองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดมาก และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้สั่งผ้าชนิดนี้เข้ามาอีกโปรดให้ตัดเป็นฉลองพระองค์เครื่องต้นและทรงแจกให้เจ้านายไปตัดเป็นฉลองพระองค์ด้วย แต่ผ้าบัณฑลารุ่นหลังไม่สวยเหมือนของเก่าคือของเก่าสีคราม แต่ที่สั่งมาใหม่เป็นสีเขียวจนกระทั่ง

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่องดาหลังตอนกุดาวีราหยาแต่งตัวเข้าเมืองท้าว
ล่าล่า

“ทรงภูษาสำนตระการตา ฉลององค์บัณฑลจีบเจียน
แล้วคาดเจียรระบาตโอ้อ่า รจนาด้ายลายระบายเขียน ” ¹⁸

ผ้าปุม

ผ้าปุมเป็นผ้าไหมที่ทอเป็นลายดอกตาแปลก ๆ เนื้อไม่เรียบมีลายพหลอมแพลงซึ่งเกิดจากวิธีทำคือย้อมไหมก่อนแล้วจึงทอ ส่วนใหญ่ผ้าปุมจะเป็นสีแดง ผ้าปุมนั้นแบ่งส่วนผ้าออกเป็นสองขอบริมผ้ากับตัวผ้า ขายริมผ้าเป็นลายเชิง หรือลายกรวยเชิง ริมผ้าด้านยาวเป็นลายก้านแย่งขนบด้วยลายแนวเส้นแคบ ๆ ต่อด้วยลายกรวยเชิงสั้น ๆ ตัวปุมมักทอแยกดอกลายเครือเถา ก้านแย่งทั้งผืน ลวดลายในผ้าปุมนั้นจะไม่เห็นเป็นลายดอกเด่นชัดอย่างลายปักหรือลายพิมพ์ จะเป็นลักษณะลายโครงร่างคร่าว ๆ ผ้าปุมนิยมใช้เป็นผ้าหลวงพระราชทาน ผ้าปุมบางชนิดก็มีเชิง เรียกว่าปุมเชิงแต่มักใช้ในราชสำนักเท่านั้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงมูลเหตุการนำผ้าปุม มาทำผ้านุ่งว่าพระธิดาของพระองค์ริเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งไปเขมรกลับมา เพราะสมเด็จพระศรีสวดีประทานผ้าปุมมาองค์ละหลายผืน และต่อมาเมื่อสมเด็จพระมณีนวศิทรงราชย์ก็ส่งมาประทานอีกครั้งหนึ่ง จึงนุ่งถุงปุมกันฟุ่มเฟือย

ผ้าปุมนั้นทำขึ้นหลายแห่ง เช่น ปุมไทย ปุมเขมร และผ้าปุมมลายู สำหรับปุมเขมรคงจะทำขึ้นก่อน ไทยเราเอาอย่างมาจากเขมร เพราะคำที่เรียกชื่อปุมก็มีใช้ภาษาไทย ¹⁹

18. พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. **ดาหลัง** (พระนคร: แพร่พิทยา, 2514), หน้า 263.

19. นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **สาส์นสมเด็จพระ**, เล่ม 24 (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ม.ป.ป.), หน้า 44.

ผ้าปุมปรากฏในเรื่องอิเหนาตอนจะแต่งงานบุษบาและจรรยาว่า

“....นักเลงเหล่าเจ้าชู้หนุ่มหนุ่ม คาคัดเข็มขัดนุ่งปุมเกี่ยวคอไก่อ
 ทัดยาถมท่มสีน้ำดอกไม้อ หวีผมดำหรับใหญ่แยบคาย...”²⁰

ผ้าแพร

ในจดหมายเหตุของจีนกล่าวถึง “แพรตั้ง” ซึ่งใช้สำหรับกษัตริย์สมัยสุโขทัย²¹ แสดงว่าในสมัยสุโขทัยเริ่มมีการใช้ผ้าแพรและถือเป็นผ้าสูงใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ ผ้าแพรนั้นมีอยู่หลายชนิด ล้วนแต่ทอด้วยไหมทั้งสิ้น มีอยู่ชนิดหนึ่งโบราณเรียกว่า “แพร” หรือ “ผ้าแพรเปลือกกระเทียม” สมัยอยุธยาส่งเข้ามาขายเป็นพับ ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นสี ขาวและสีเนื้อ นิยมซื้อมาย้อมสีแล้วจับกลีบเป็นสไบ นอกจากนี้ผ้าแพรยังมีอีกหลาย ชนิดซึ่งต่างกันทั้งลักษณะเนื้อผ้า และประโยชน์ใช้สอยดังนี้

แพรย่นหนังไก่ เป็นแพรหน้าหนักเบาใช้เป็นแพรเปลาะ (ห่อคลุม) มีหลายสี แต่เป็นประเภทสีคล้ำและสีอ่อนไม่มีสีสดใส

แพรเลื่อนและแพรต่วน เป็นแพรเนื้อมันและเรียบ

แพรบังลั่น ส่งมาขายจากเมืองจีน นิยมใช้ทำเป็นผ้าห่มและแพรเปลาะ เวลา นำมาใช้มักย้อมด้วยน้ำชะลูด และลูกชดให้มึกลิ่นหอม ผู้ขายนิยมใช้ตัดกางเกงนุ่งลำลอง อยู่กับบ้าน แพรแส มีกล่าวถึงในเรื่องพระอภัยมณี ตอนอภิเษกศรีสุวรรณกับนางเกษรา ว่า

“พวกศิษย์วัดขัดลายน้อย เทียวลากทางเดินข้ามตามฉนวน
 เขาจับได้ให้แพรแสลั่นวล ออกเดินดวนเลี้ยวลัดเข้าวัดวา”

แพรแสเป็นของมีราคาและมีหลายสีล้วนสดใส แพรแสเป็นแพรเนื้อละเอียด ไม่หนาเหมือนแพรบังลั่น ซึ่งเป็นของมาจากเมืองจีน แพรแสนี้บางทีเรียกแพรสี โดยเฉพาะสีนวลซึ่งเป็นสีอ่อนสดใส²²

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง อิเหนา ขุนช้างขุนแผน ราชาริราช และ พระอภัยมณี ฯลฯ ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพลายแก้วเตรียมตัวจะบวช กล่าวถึง แพรหนังไก่ว่า

20. พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**, หน้า 499.

21. วิทย์ พินันเงิน, **ประวัติศาสตร์**, หน้า 1-7.

22. วิทย์ พินันเงิน, **ประวัติศาสตร์**, หน้า 1-7.

“เอาผ้าขาวมาวัดตัดสบง
ตัดจิวรสบไตรเกรียน
อังสนั้นแพรหนังโกนุ่่ม

เย็บลงผีเข็มเหมือนเล่มเลียน
เย็บทับจับเนียนเป็นเนื้อเดียว
รังคุมทุโหมใส่เย็บเสี้ยว”²³

ผ้าโสก้าต

เป็นผ้าโสร่งเนื้อดีเป็นมัน ดูเหมือนจะใช้ขัดด้วยขี้ผึ้ง คำว่ามะโสก้าตนั้น
ได้มาจากชื่อเมืองปูลิกัต (Palicat) ในประเทศอินเดีย อยู่ใกล้เมืองมัทราส เป็นที่ ๆ
มีผ้าชนิดนี้มาก

ผ้าโหมต

เป็นผ้าที่ใช้กระดาดทองแล่งเป็นเส้น ๆ แล้วทอสลักกับไหม มีหลายสี เรียก
ตามสีของไหม เช่น โหมตแดง โหมตเหลือง โหมตเขียว โหมตเทศเป็นผ้าจากอินเดีย
ส่วนโหมตญี่ปุ่น ส่งมาขายจากประเทศญี่ปุ่น ผ้าโหมตมีเนื้อค่อนข้างหยาบ เพราะมี
เส้นกระดาดทองทอสลักกับเส้นไหม เห็นได้ชัดเจน พระมหามาลาประดับเพชรที่สร้าง
ในรัชกาลที่ 1 ก็ทำด้วยโหมตทองทั้งองค์ และนอกจากนี้ ก็ใช้ทำเครื่องสูงบ้าง²⁴
สมเด็จพระยาบรมราชฯ กล่าวว่าชาวฮินดูใช้คลุมรูปปั้นศักดิ์สิทธิ์²⁵ นอกจากนี้ผ้าโหมต
เทศยังใช้สำหรับตัดเสื้อด้วยในระยะแรก ๆ ใช้ตัดเสื้อสำหรับบรรดาเจ้านาย แต่ต่อมา
สามัญชนที่มั่งมีก็ใช้ได้ และยังใช้ผ้าโหมตเทศเป็นผ้าพระราชทานให้พวกแม่ทัพนายกอง
ที่มีความชอบด้วย หลักในการพิจารณาผ้าชนิดนี้คือ ถ้าทำด้วยกระดาดแล้วเรียกโหมต
ทั้งนั้น

ผ้าโหมตปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน
และอิเหนา

ในขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาพระราชทานผ้าให้ขุนแผนและพลายงาม
เมื่อจะยกทัพไปตีเชียงใหม่ กล่าวถึงผ้าโหมตว่า

“...แล้วจึงตรัสสั่งคลังวิเสท ให้จัดเสื้อโหมตเทศอย่างก้านแย่ง
พรจันดวงพุดตานสำนสีแดง ทั้งสมปักตามตำแหน่งขุนนางใน”²⁶

23. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, หน้า 46.

24. วิทย์ พิณคันเงิน, ประวัติสารคดี, หน้า 1-7.

25. นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมราช. สารานุกรม, เล่ม 1, หน้า 331.

26. ขุนช้างขุนแผน, หน้า 618.

ผ้าม่วง

ผ้าม่วงคือ ผ้าแพรชนิดหนึ่งซึ่งทอด้วยไหมนั่นเอง มีชื่อภาษาอังกฤษว่า silk phanung ที่เรียกผ้าม่วงอาจเป็นเพราะเดิมคงจะมีแต่สีม่วงมาก่อน ชื่อสีนี้จึงติดมา แม้ในระยะหลังจะมีสีอื่นอีก ก็ยังเรียกผ้าม่วงตามเดิม ผ้าม่วงที่ขึ้นชื่อเรียกว่าผ้าม่วงเชียงไฮ้ เพราะมีลายผุดให้เห็นในพื้นไหม ซึ่งคงจะเป็นผ้าม่วงส่งมาจากเชียงไฮ้ในประเทศจีน ส่วนผ้าม่วงไหมพื้นเมืองชนิดดี ที่มีราคาแพงกว่าผ้าม่วงที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ คือผ้านุ่งทางกระรอก ซึ่งเป็นผ้าไหมพื้นเมือง ทอกันเป็นล่ำเป็นสันที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่เรียกผ้าม่วงทางกระรอกนั้นมีคำอธิบายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า หมายถึงผ้าที่ทอด้วยด้ายหรือไหมต่างสีพื้นเป็นเกลียวสลับก่อนเมื่อทอแล้วแลดูดังทางกระรอก ผ้าม่วงทางกระรอกนี้ใช้นุ่งกันน้อย เพราะราคาแพงและใช้ไม่ทนเท่าผ้าม่วงเชียงไฮ้ สีสรรค์ก็ดูฉูดฉาดนุ่งเข้าฟอร์มไม่ได้ถ้าจะมีใช้นุ่งก็เพียงผืนหนึ่งหรือสองผืนเท่านั้น และมักจะเก็บไว้นุ่งเมื่อไปไหนอย่างออกหน้าออกตา มากกว่าจะนุ่งมาทำงาน ผ้าทางกระรอกนั้น ทอกันที่นครราชสีมา จันทบุรี เชียงใหม่ และอุบลราชธานี

ผ้าม่วงนี้นิยมนุ่งกันมากในหมู่ข้าราชการ (นิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 5) มีทั้งชนิดหนาและบาง อย่างเนื้อหาเรียกว่า “ผ้าม่วง 9 เส้น” ชนิด 16 เส้นนั้นหนามากขนาดเท้าน้ำไม่รั่ว ข้าราชการหนุ่มนิยมนุ่งผ้าม่วงเพราะเนื้อผ้ามันระยับตา และไม่ต้องกังวลเรื่องซักกรด แต่ถ้าเป็นเสนาบดีหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จะนิยมนุ่งผ้าอ่างหินหรือผ้าลายบางชนิด²⁷

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อาทิเช่น ขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแต่งตัวจะเข้าเฝ้าพระพันวษา เพื่อทูลขอยกยโทษให้กับขุนช้าง ได้กล่าวถึงผ้าม่วงไว้ว่า

“...แล้วพระไวยอาบน้ำชำระกาย กรายเข้าเคหาผลัดผ้าเก่า
นุ่งม่วงสีไพรไหมตะเกา ห่มหนังไก่อปล่าปักเถาแท้...”²⁸

ผ้ายันตानी

พระยาอนุমানราชธน กล่าวว่า คำว่ายันตानीนั้นมาจากคำว่า (Jamdanny) ในภาษาเปอร์เซียแปลว่า ผ้ามีสลิมมีลายเป็นดอก เนื้อดีซึ่งก็เป็นผ้าลายชนิดหนึ่งนั่นเอง แต่เนื้อบาง²⁹

27. วิทย์ พิณคันเงิน, **ประวัติศาสตร์**, หน้า 1-7.

28. ขุนช้างขุนแผน, หน้า 838.

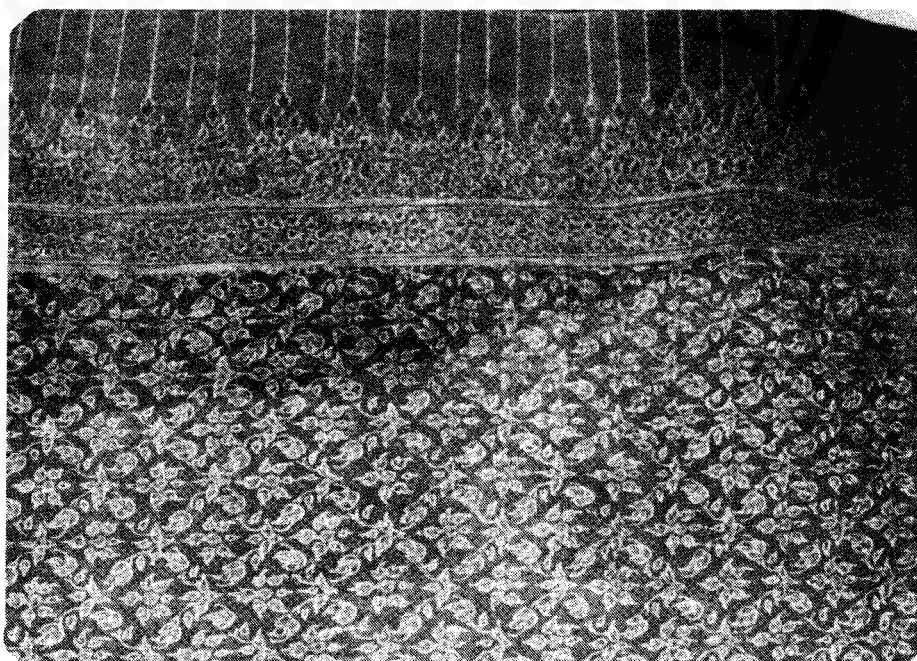
29. นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, **บันทึกความรู้**, เล่ม 2, หน้า 87.

ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง อิเหนาตอนกล่าวถึงการแต่งกายของพวก
นางข้าหลวง เมืองดาหาว่า

“...บ้างนุ่งผ้าตานีเป็นที่ทวง ห่มแพรดวงม่วงอ่อนหงอนไก่”³⁰

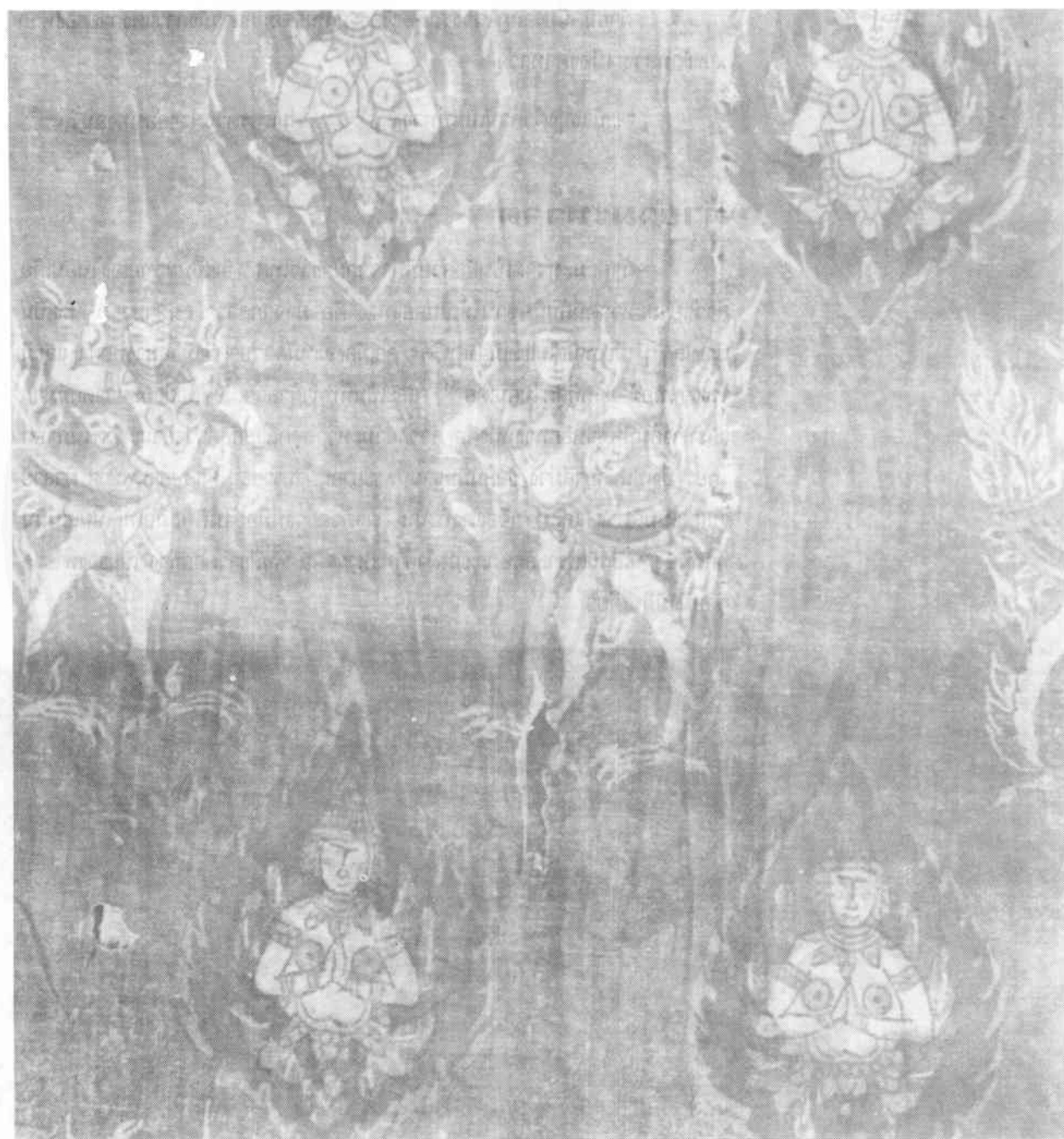
ผ้าย่ามะหวาด

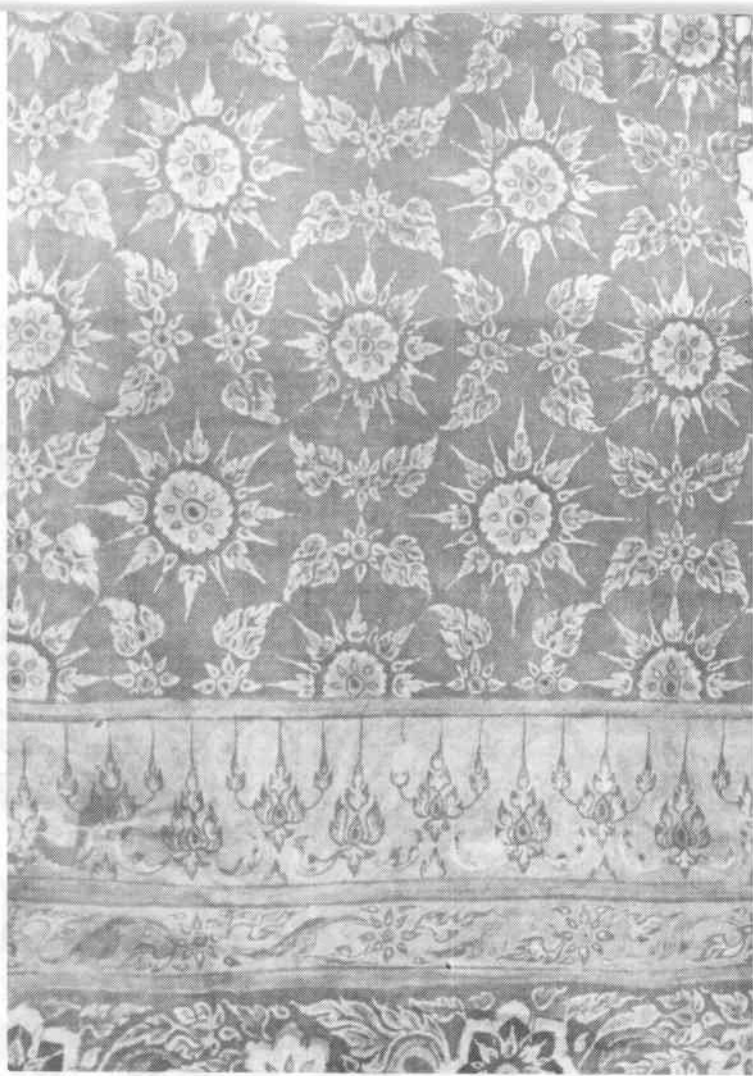
ผ้าย่ามะหวาดเป็นผ้าลายที่ทำจากผ้าขาวเทศ ซึ่งเป็นผ้าทอเองในอินเดีย
คำว่าย่ามะหวาดนี้สันนิษฐานได้เป็นสองทาง คือ มาจากคำว่า อุมดาหวาด ซึ่งเป็น
เมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งในเขตเมืองสุหรัต คือเมืองอะหมัดดาบาดซึ่งมีชื่อทางทอผ้า และมี
โรงงานทอผ้ามากที่สุดในอินเดีย³¹ และเป็นที่ที่ทำผ้าลายเนื้อดีคือย่ามะหวาดกันมาก
และทางสันนิษฐานอีกทางหนึ่งคือ คำว่าย่ามะหวาดดูคล้ายกับคำว่ายามะหวาดในภาษา
ไทย ซึ่งเป็นน้ำยาสีม่วง ข้อสันนิษฐานนี้พระยาอนุมานราชธนได้สอบสวนพบว่า ผ้าลาย
รุ่มเก่าเป็นสีม่วง และม่วงเจือแดงทั้งนั้น ผ้าตัวอย่างที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเช่นนั้น
ที่สันนิษฐานเช่นนี้เพราะลักษณะของผ้าย่ามะหวาดคือ พื้นสีขาวดอกม่วง เป็นของหายาก
กุฬหนึ่งมีผืนเดียว

30. พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา, หน้า 217.

31. ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์
และวรรณคดีไทย, หน้า 51.

ในสมัยต้นรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เรียกผ้าลายฉีก หรือลายจิตร ซึ่งก็คือผ้าย่ำมะหวาดนั่นเอง ในบางครั้งเรียกกันว่า “ผ้าทอญ่าย่ำมะหวาด” ผ้าลายฉีก หรือลายจิตร หมายถึงผ้าลายที่เขียนลายขึ้น “จิตร” แปลว่าลายเขียน แยกคงจะออกเสียง ไม่ชัด เลยกลายเป็นลายฉีกไป อนึ่งคำว่า**ฉีก**นี้ คุณติเรก กุลสิริสวัสดิ์ ได้อธิบายไว้ใน หนังสือเรื่องความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทยว่า คำนี้ บอกว่า เป็นของนอก คำนี้อ่านในภาษาเปอร์เซียว่า จิต (chit) และในภาษาฮินดีว่า ชิต (Shit) แปลว่าผ้าฝ้าย พิมพ์เป็นดอกหลายๆ สี ฝรั่งเศสว่า (Chintz)

ผ้าย่ำมะหวาดนั้นเป็นผ้าลายที่นิยมกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏ ในคำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมว่า “ผ้าลายกษะหวาด ย่ำมะหวาด สมบัณ...”

สุนทรภู่กล่าวถึงผ้าลายย่ำมะหวาดว่าผ้าพวกนี้พวกแขกเรียกว่า ฉีกวิลาสหรือ จิตรวิลาส และเขียนไว้ในรำพันพิลาปว่า

“แล้วไซ้ไปปดูเมืองสุหรัด

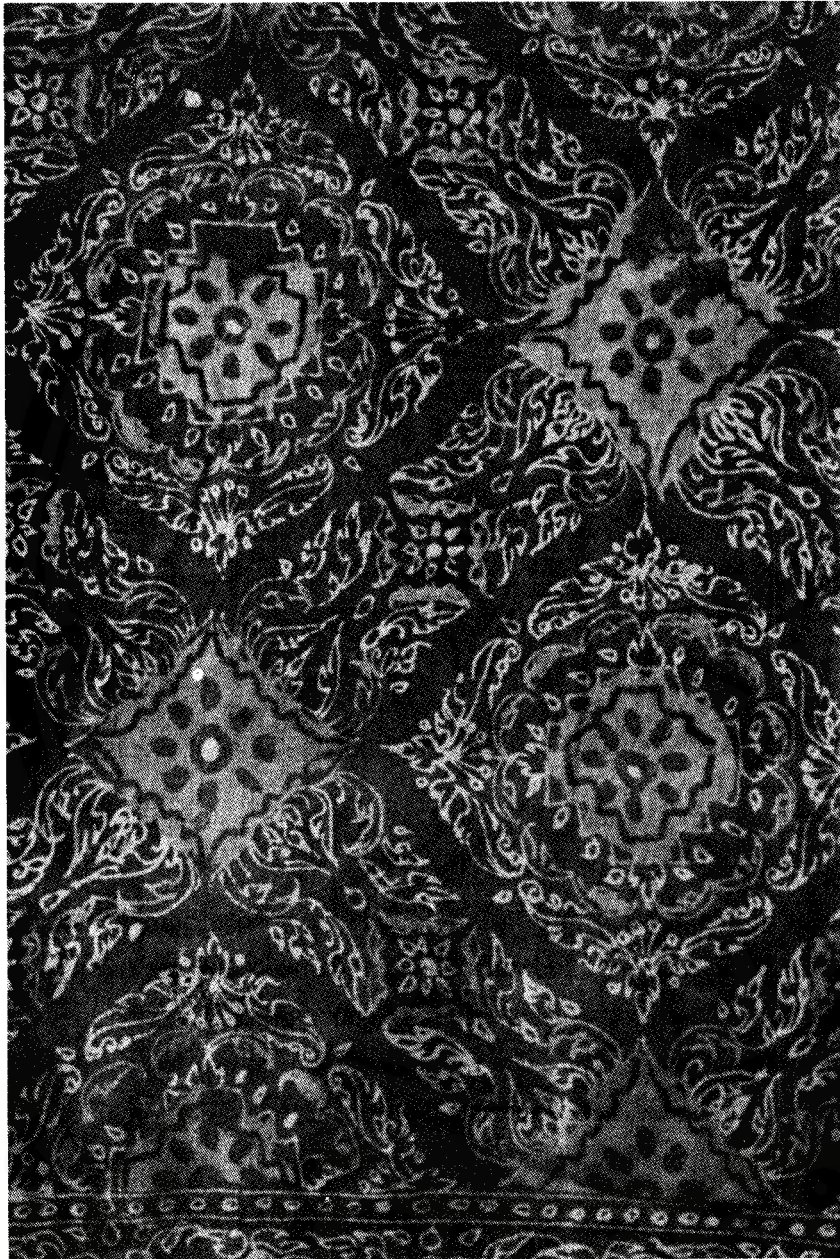
ตั้งตึกงามตามดลิ่งทั้งหญิงชาย

พุ่มม่วงดองทอญ่าย่ำมะหวาด

ทำคลื่นซัดซึ่งวนชนสาย

แต่ผ้าลายกลาสีพวกดีพิมพ์

ฉีกวิลาสลายของเขียนทองจิม...”

ผ้าลายฉีกหรือลายจิตร เป็นผ้าลายที่มีขายตามร้านแขกแถวพาหุรัด สมัยต้นรัชกาลที่ 6 ผ้าลายฉีกหรือผ้าย่ามะหวาดนี้ เป็นผ้าที่ผู้ดีและกุลสตรีสมัยก่อนนิยมกันมาก มีทั้งสีม่วง สีทองและสีเลือดหมู จัดเป็นผ้าลายที่เข็ดหน้าชุดาของผู้หญิงเพราะจัดเป็นผ้าราคาแพง

ผ้าเยียรบับ

ผ้าส้าหรับหรือเยียรบับหมายถึงผ้าที่ทอด้วยทองแล่งกับไหม แต่มีไหมน้อยกว่า คำนี้มาจากคำ ซาร์ (Zar) ซึ่งแปลว่าทองและบัพต์ (Baft) ซึ่งแปลว่าผ้าฝ้าย ผ้าไหมก็ได้ ดังนั้นซาร์บัพต์ (Zarbaft) จึงหมายถึงผ้าที่ทอยกดอกเงินหรือทอง ผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่า มาจากภาษาเขมร ซาระบับ ที่พิพิธภัณฑ์สถานมิวไวด์แสดงแจ้งว่าใช้สำหรับห่อผ้าทรงและคลุมบายสิ³²

ผ้าเยียรบับเป็นผ้าที่มีแผ่นเงินกาไหล่ทองแผ่บาง ๆ หุ้มเส้นไหม ซึ่งเรียกกันว่า ไหมทอง นำเอาไปทอกับไหมสีกเป็นลวดลายบางที่เรียกว่าทองแล่งหรือเงินแล่ง ทอเป็นลวดลายยกดอกดวงเด่นชัดด้วยทอง จัดเป็นผ้าชั้นยอด ต่อมาภายหลังมีเยียรบับอย่างใหม่เนื้อขาวกว่าเก่าและไหมทองไม่ทนมเหมือนเดิมใช้ไหมเทาหรือสีดำ จึงเรียกกันว่าเยียรบับเทียม

ผ้าเยียรบับเป็นผ้าใช้ตัดเสื้อของผู้มีบรรดาศักดิ์ และเป็นผ้านุ่งด้วยที่เรียกว่า “นุ่งยก” นั่นก็ได้แก่ผ้าเยียรบับนั่นเอง ดังคำกลอนเสภาที่ว่า “เห็นยกทองต้องต่ายงอกลัย”

ผ้ายก

ผ้ายกหมายถึง ผ้าไหมที่ทอยกลวดลายให้สูงกว่าพื้นผ้า คำว่า ยกมาจากลักษณะการทอเส้นด้ายที่เข้ดขึ้น เรียกว่าเส้นยกเส้นด้ายที่จมลงเรียกว่าเส้นข่มแล้วพุ่งกระสวยไปในระหว่างกลาง ถ้าจะให้เกิดลายก็เลือกยกเส้นข่มบางเส้น ทอไปให้เกิดเป็นลายขึ้นจึงเรียกได้ว่าผ้ายก³³ ผ้ายกนี้เดิมแยกทำขึ้นขายไทยโดยเฉพาะ

ผ้ายกนั้นมีทั้งยกไหม และยกทอง มีลวดลายต่าง ๆ กัน นอกจากนั้นยังมียกทอง ล่องจวน ซึ่งเป็นผ้ายกทอทองยกเป็นลายแฉ่งเชิง ท้องพื้นเป็นไหมเกลี้ยงสีเดียว ผ้ายกปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ อิเหนา และดาหลัง

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วแต่งตัวบวชมีความว่า
 “...นุ่งผ้ายกจีบเป็นกลีบใบ เสือครุยสวมใส่อุไรกรอง
 ลำพอกดอกไม้ไหวสะบัด คาดเข็มขัดถักสายเป็นลายสอง”³⁴

32. เล่มเดียวกัน, หน้า 48.

33. นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, **บันทึกความรู้** เล่ม 1, หน้า 159-60.

34. **ขุนช้างขุนแผน** ตอน 3, หน้า 46.

และในรามเกียรติ์ ตอน พระลักษมณ์แต่งตัวออกรบ

“ สนับเพลาช้างนอนช่องกระจก ภูษายกเกี่ยวกรงทองผสาน
ชายไหวชายแครงอลงการ ฉลององค์เครือกำนกระหนกพัน.. ” ³⁵

ผ้าสมปัก

ผ้าสมปักเป็นผ้าทอด้วยไหมเปลวกลาง มีขนาดกว้างและยาวกว่าผ้านุ่งที่เคย
นุ่งกันอยู่ในสมัยก่อน ผ้าเป็นสีเป็นลายต่าง ๆ ขุนนางใช้นุ่งเข้าเฝ้า พวกขุนนางนิยมนุ่ง
ผ้าสมปักมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นผ้านุ่งแสดงยศแสดงเหล่า เช่นเดียวกับเครื่องแบบ
ในปัจจุบัน ผ้าสมปักปูมนี้สำหรับขุนนางผู้ใหญ่ใช้นุ่งเข้าเฝ้า ส่วนสมปักริ้วหรือสมปัก
ลายเป็นผ้าชั้นสามัญสำหรับขุนนางชั้นเจ้ากรมปลัดกรมนี้ ดังมีปรากฏอยู่ในตำราราชา
เสวกครั้งกรุงเก่าว่า

“...ถ้าเสด็จไปทอดพระเนตรกรมหรศพเท่านั้น เจ้ากรมปลัดกรมนี้สมปัก
ลายห่มเสื้อครุย พันทนายนุ่งผ้าแกมไหมชายยาวเกี่ยวผ้าเตี่ยว.....”

“...ถ้าเสด็จไปวัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นการปกติให้เจ้ากรมปลัดกรมนี้
สมปักไหมห่มเสื้อครุย.....”

ผ้าสมปักเป็นของหายาก ถ้าเป็นชนิดที่ทำด้วยไหมแล้วสงวนกันนัก เวลา
เข้าเฝ้าก็ไม่ได้มุงมาจากบ้าน มานุ่งกันในพระบรมมหาราชวังเวลาเข้าเฝ้า เมื่อออกจาก
เฝ้าก็ผลัดเก็บ เอาผืนที่มุงมาจากบ้านมานุ่งแทน เป็นเช่นนี้ คุณพุ่มหรือ ฉายาบุษบา
ท่าเรือจ้าง จึงอธิฐานล้อเลียนบุคคลต่าง ๆ เช่น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่ง
เวลานั้นยังเป็นหัวหมื่นมหาดเล็ก อธิบายว่าเวลาเข้าเฝ้ามุงผ้าสมปักพื้นเขียวอยู่ผืนเดียว
ไม่รู้จักเปลี่ยน

วิธีนุ่งสมปักนั้นนุ่งปล่อยชายกระเบนข้างหนึ่งไว้ยาวเท่ามุงผ้าในปัจจุบัน แต่
อีกข้างหนึ่งปล่อยยาวไปจนหมดผืนผ้า แล้วทบกลับเข้าหาตัว เอาชายบนมาสอดเข้าได้
พกชักขึ้นเป็นสันฐานดังปากช้าง ส่วนชายกระเบนนั้นก็เป็นชั้นเดียวชักหนึ่ง เป็นพับสองชั้น
ชักหนึ่งทับกันม้วนใจอย่างมุงผ้าในปัจจุบัน เรียกว่า “ นุ่งสมปักพก ”

ในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ มีกล่าวถึงผ้าสมปัก ตอนคนธรรพ์ยกทัพไปตีกรุง
โกยเกศ ขุนนางพากันตกใจเพราะได้ทราบข่าวศึก

“ แจ้งว่าอสูรหมู่มาร ติด่านแตกมาก็ตกใจ
ต่างคว่ำสมปักเข้ามานุ่ง จะทันเกี่ยวพุงก็หาไม่...”

ผ้าอัตตลัด

ในภาษามลายูแปลว่าแพรตัวน แต่เขียนเป็นอัตเตลัดก็มี อัตตลัดก็มี แสดงว่าคงมิใช่เป็นภาษามลายูมาแต่เดิม³⁶ ผ้าอัตตลัดนั้นเป็นผ้าประเภทเดียวกับผ้าเยียรบัน และผ้าแซมซาบ แต่อัตตลัดเป็นผ้าชั้นสาม คือคุณภาพต่ำกว่าสองชนิดแรก เพราะมีทองแล่งหรือเงินแล่งพันกับเส้นไหมในการทอน้อยมาก ฝีมือก็ไม่ประณีต ดอกที่ยกก็ยกเพียงห่าง ๆ มองเห็นพื้นผ้ามากกว่าทอง

ผ้าชนิดนี้นิยมใช้ตัดเป็นเสื้อ 2 แบบ คือ อย่างเสื้อเชิตร์แบบหนึ่ง (ไม่มีคอปก) เรียกว่าเสื้อกระบอกและเสื้อคลุม

ผ้าอัตตลัดมีหลายชนิดคือ อัตตลัดธรรมดา อัตตลัดลายดอก และอัตตลัดลายทอง ผ้าชนิดนี้ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น อิเหนา ตอนอิเหนาแต่งตัวเข้าเมืองหมั้นหยาวว่า

“...สอดใส่สนับเพลาภาษาทรง พี่เลี้ยงช่วยใจจงจับจัด
ห้อยหน้าเจียรบาตาคาครัด ฉลององค์อัตตลัดลายสุวรรณ...”³⁷

ผ้าโบราณที่ปรากฏในวรรณคดีนั้นยังมีอีกมากมาย และล้วนแล้วแต่น่าสนใจ ทั้งโดยลักษณะของผ้าอันสืบเนื่องมาจากกรรมวิธีการผลิต และวิธีการใช้สอยผ้าเหล่านั้น ที่นำมากล่าวถึงในที่นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

36. นริศรานวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. **บันทึกความรู้** เล่ม 1, หน้า 47.

37. พุทธเลิศล้ำภักดิ์, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**, หน้า 69.